گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

نواندنی کەسێتی لەبەر ڕۆشنایی پرۆگرامی زمانەوانیی دەماریدا ئەحمەد هەردی وەک نمونە

پ.ی.د. دەرون عبدالرحمن صالح
بەشی کوردی، کۆلێژی پەروەردەی بنەڕەت، زانکۆی سلێمانی، سلێمانی، هەرێمی کوردستان، عیراق.
Darun.salih@univsul.edu.iq

زانیاریەکانی توێژینەوە

بەرواری توێژینەوە:
وەرگرتن:٢٠٢٤/٤/٤
پەسەندکردن:٢٠٢٤/٥/١٢
بڵاو کردنەوە:هاوین٢٠٢٥

ووشە سەرەکییەکان
Neuro Linguistics Programming, Personality Concept, Representation System, Visually System Auditory Kinaesthetic System

Doi:
10.25212/lfu.qzj.10.2.7

پوختە

لێکۆڵینەوەی (نواندنی کەسێتی لەبەر ڕۆشنایی پرۆگرامی زمانەوانی دەمارییدا، ئەحمەد هەردی وەک نمونە) هەوڵدەدات شرۆڤەی گرنگیی نواندنی کەسێتی لەڕوانگەی پرۆگرامی زمانەوانی دەمارییەوە بکات، کە لەبەر ڕۆشنایی وێناکردنی (چەمکی کەسێتی) پەی بە نهێنییە پەنهانییەکانی ناوەکیی دەرونیی مرۆڤ بەرێت. تێڕوانین و بیرۆکەی ئەم لێکۆڵینەوەیە گرنگییەکی تایبەتی بۆ دەرککردن و شیتەڵکردنی کەسێتی تاک لەڕێگەی دەربڕینی زمانییەوە هەیە، بەبێ ئەوەی پەنابرێتەبەر ڕەفتاری مرۆڤ، یاخود ناسینی خودی مرۆڤەکە لەنزیکەوە، بەڵکو تەنها لەڕێگەی زمانی نوسینی مرۆڤەکانەوە دەتوانرێت خوێندنەوە بۆ کەسێتی تاک بکرێت.
پرۆگرامی زمانەوانیی دەماری بەیەکێک لە پرۆگرامە نوێیاوو سەرکەوتوەکان دادەنرێت، کە هەنوکە لەنێو زۆربەی کایەکانی ژیانی مرۆڤایەتی ڕەنگیداوەتەوە، وەک: چارەسەرکردن، بەڕێوەبردن، پەروەردە، تەندروستی، بازاڕکردن، ریکلام و پروپاگەندە، وەرزش و هونەرو نواندن...تاد بەکاردەهێنرێت. کەسێتی بەیەکێک لەلایەنە ئاڵۆزەکانی لایەنی دەرونیی مرۆڤ دادەنرێت. ئاشنابون بەکەسێتی و نهێنییە شاراوەکانی کارێکی قورس و ئەستەمە، بەڵام بەمەبەستی دەستنیشانکردنی کەسێتی تاک، ئاخاوتن و ڕەفتاری مرۆڤ لەبەرچاو

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

دەگیرا، بەڵام لە پرۆگرامی زمانەوانی دەمارییدا بەپێی (سیستەمی نواندن) دەتوانرێت کەسێتی تاک بەپێی هەردو شێوازەکە ڕاڤەبکرێت، یاخود بە تەنهاش کار لەسەریەکێکیان بکرێت.
لەم تێگەیشتنەوەو بۆ مەبەستی پاساودانی زانستییانە، لێکۆڵینەوەکە هەوڵدەدات لەدو بەشی تەواوکارییدا لایەنە تیۆریی و پراکتیکیەکانی بنوێنێت. بەشێوەیەک لەبەشی یەکەمداو لەسێ پاردا هەوڵدەدرێت بەگشتی پەی بە کەسێتی لە گۆشەنیگای جیاوازەوە ببرێت. بەشی دوەمیش تەرخانکراوە بۆ شیتەڵکردن و بەرجەستەکردنی کەسێتی ئەحمەد هەردی، وەک نمونە لەڕێگەی شیعرەکانیەوە بەشێوەیەکی پراکتیکی، پەیوەست بەسیستەمی نواندن لەپرۆگرامی زمانەوانی دەمارییدا، کە لەسێ سیستەمدا خۆی دەبینێتەوە: بینراوەیی، بیستراوەیی و هەستی.

پێشەکی

ناونیشانی لێکۆڵینەوەکە:

لێکۆڵینەوەکە بەناونیشانی (نواندنی کەسێتی لەبەر ڕۆشنایی پرۆگرامی زمانەوانیی دەماریدا، ئەحمەد هەردی وەک نمونە) مەبەستیەتی پەسن و ڕاڤەی کەسێتی تاک لەڕێگەی زمانی نوسینەوە لەچوارچێوەی پرۆگرامی زمانەوانی دەمارییدا بخاتەڕوو.

میتۆدی لێکۆڵینەوەکە:

لەم لێکۆڵینەوەیەدا ڕێبازی (پەسنی شیکاری) پەیڕەوکراوە، هەروەها تیشکخراوەتەسەر (پرۆگرامی زمانەوانیی دەماری) بۆ ئاشنابون بەکەسێتی تاک.

کەرەستەی لێکۆڵینەوەکە:

ئەم لێکـۆڵینەوەیە پەنـایبردوەتەبەر (زمـانی نوسـین)، لەنێـو زمـانی نوسینیشـدا زاری کرمـانجی ناوەڕاست – شێوەزاری سۆرانی بەهەند وەرگیراوە، کە شێوازی ئاخـاوتنی و نوسـینی خـودی شـاعیر خۆیەتی .

گرنگیی لێکۆڵینەوەکە:

بەگشـتی پێشـتر وێنـاکردنی کەسـێتی لەدوتـوێی (ڕەفتـارو ئاخاوتنـدا) ڕاڤەی بـۆ دەکـرا، بەڵام ئەم لێکۆڵینەوەیە هەوڵدەدات تێڕامان و تێفیکرینی لێکۆڵەران بۆ ئاڕاستەیەکی دیکە بەرێـت بەمەبەسـتی ئاشنابون بە کەسێتی تاک، ئەویش تێـڕوانینە لەگۆشـەی (زمـانی نوسـین)ەوە، کە ئەمەش خسـتەڕوی دیدگایەکی نوێیە دەکرێت لەڕێگەی (سیستەمی نواندنەوە)، لەنێـو پڕۆگرامـی زمـانەوانی دەمارییـدا دەستەبەربکرێت، کە خۆی لەسێ جۆر سیستەمی بنچینەیدا دەبینێتەوە، کەتایبەتە بە کەسـێتی تـاک، ئەوانیش بریتیین لە: سیستەمی (بینراوەیی، بیستراوەیی و هەستی).

ناوەڕۆکی لێکۆڵینەوەکە:

ئەم لێکۆڵینەوەیە لەپوختە بەزمانی (کوردی و ئینگلیزی)، پێشـەکی و دوبەشـی سـەرەکی پێکهـاتوە، بەشـی یەکەم بە ناونیشـانی: پەیبـردن بەکەسـێتی لەگۆشـەنیگای جیـاوازەوە، کە لە سـێ تەوەری سەرەکی پێکدێت: پڕۆگرامی زمانەوانی دەماریی، سەرەتاو دەستپێک، درکپێکردنی چەمکی کەسێتی و وێناکردنی کەسێتی بەپێی تیۆرو پڕۆگرامەکان. بەشی دوەمیش بە ناونیشانی: وێناکردنی کەسێتی لەچوارچێوەی دەربڕینە زمانییەکانی پڕۆگرامی زمانەوانی دەمارییەوە، ئەویـش خـۆی لەدو تەوەردا دەبینێتەوە: ئاشنابون بەسیستەمی نواندن لەڕێـگەی زمـانەوە، ئەحـمەد هەردی وەک نمـونە و ئامـاری سەرژمێری کەسێتی ئەحمەد هەردی پەیوەست بە سیسـتەمی نوانـدنەوە. لێکـۆڵینەوەکە بەئەنجـام و لیستی ئەو سەرچاوانەی کە سودیان لێوەرگیراوە کۆتایدێت.

بەشی یەکەم: پەیبردن بەکەسێتی لەگۆشەنیگای جیاوازەوە

(١/١) پرۆگرامی زمانەوانیی دەماری، سەرەتاو دەستپێک:

پڕۆگرامی زمانەوانی دەماریی Neuro Linguistic Programming (NLP) یەکێکە لەپڕۆگرامە نوێباوو سەرکەوتوەکان بۆ گۆڕینی ئاڕاستەی بیرکردنەوەی خودی تاک، بەواتا لەبیرکردنەوەی نەرێنییەوە بۆ بیرکردنەوەی ئەرێنی، ئەوەش لەڕێگەی خوێندنەوەی هزروئاوەزمەندیی بەرانبەروئاوێتەبون لەگەڵ هەست و نەستیدا، لەم پڕۆگرامەدا زمانی جەستەش ڕۆڵێکی بەرچاودەگێڕێت، بۆیە (ئەم پڕۆگرامە پەردە لەسەر پەیوەندی ڕاستەوخۆی نێوان بیرکردنەوەو ڕەفتارەکان هەڵدەماڵێت، لەڕوی ئاخاوتنەوە، یان زمانی جەستەو هەڵچونەکانەوەبێت، لەبنەڕەتدا پەیبردنە بەدۆزینەوەی تیژڕەوترین وساناترین زمانی هزروهۆش، بەمەبەستی گەیشتن بەئامانجە دیاریکراوەکان و گۆڕینی ڕەوتی بیروباوەڕو بیرکردنەوەو ڕەفتارەکان.) (رمضان، 2011 : 11)

درکپێکردنی مرۆڤ بۆ پڕۆگرامی زمانەوانیی دەماری دەکرێت بەچەند جۆرێکی جیاوازە، بۆ چەند مەبەستێکی هەمەجۆر سودی لێوەردەگیرێت، لەئێستادا خۆی خزاندوەتە ناو زۆربەی کایەکانی ژیانی مرۆڤایەتییەوە. شێوازو ستراتیژییەکانی ئەم پڕۆگرامە لەبوارەکانی چارەسەرکردن ، بەڕێوەبردن ، پەروەردە، تەندروستی ، بازارکردن، ڕیکلام و پروپاگەندە، وەرزش و هونەرو نواندن...تاد بەکاردەهێنرێت، بەڵام لەپێشینەی کارەکانی دروستکردنی ژینگەیەکی لەبارە بۆ هاوکاریکردنی مرۆڤەکان لەپێناو چاککردنی پەیوەندیکردن لەگەڵ خودی خۆیان و ڕزگاربون لەمەترسییەکانیان، هەروەها کۆنترۆڵکردنی دڵەڕاوکێ و هەڵچونە نەرێنییەکان، بۆیە ئەم پڕۆگرامە بەسەرچاوەیەکی باشی دروستکردنی پەیوەندی ئەرێنی لەگەڵ هەموو کەسێتییە جیاوازەکان دادەنرێت. (الفقی، ٢٠٠٩: ١٣ – ١٤)

(کارول هاریس) لەناساندنی پڕۆگرامی زمانەوانیی دەماریدا دەڵێت: "پڕۆگرامی بەکارخستنی هزرە" (هاریس، ٢٠٠٤: ١٠)، هەر لەمبارەیەوە (ستیف أندریاس) دەڵێت: (بریتییە لەتواناو لێهاتویی مرۆڤایەتی، لەهەمانکاتدا خستنەگەڕی هەموو هێزو تواناکانە، کە باشترین ڕێگەی پراکتیکییە، کە دەبێتەهۆی گۆڕینی کەسێتی مرۆڤ بەرەو باشتر.) (الفقی، ٢٠٠٩: ١٥)

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

پتەوکردن و گۆڕینی ڕەفتارو ئاکاری تاک کاری سەرەکی پرۆگرامی زمانەوانیی دەمارییە لەڕێگەی کۆمەڵێک تەکنیکەوە، کە پشت بەئاخاوتن و زمانی جەستە دەبەستێت، لەگەڵ ئەو شێوازانەی کە بەندن بەبنەما دەروونییەکانەوە، کە دەبێتەهۆی گۆڕینی بیروباوەڕو ڕەفتاری ناپەسەند، هەر لەمنداڵییەوە لەلایەن خێزانەوە یان کۆمەڵگەوە فێرکراون، پاشان بۆ گۆڕینی بۆ بیروباوەڕو ڕەفتاری دروست، کە دەبێتە بەدیهێنانی ئارامی و بەختەوەریی تاک، کەواتە پرۆگرامکردنی هزرو ئاوەزی تاکە لەڕێگەی ئاخاوتنەوە. پەیبردن بەزمان و گشت شێوەکانی گوزارشتکردن، ڕێگەیەکن بۆ چوونە ناو هزری کەسێکی دیکەو کارتێکردنی، هەر لەم ڕێگەیەوە دەتوانین بیرۆکەو وێناکانی خۆمانی پێبگەیەنین. مرۆڤ لەڕوانگەی لۆژیکەوە، پەیوەست بەکەسێتی و لایەنی دەروونیی تاکەوە تێدەگات و دەوروبەر پۆلێندەکات، ئەم چەشنە دابەشکردنەش بە(سیستەمی نواندن) ناودەبرێت، کە لەم سیستەمەدا کەسێتی تاک بەسەر سێ جۆردا دابەشدەبێت: کەسێتی بینراوەیی، بیستراوەیی، هەستیی.

(٢/١) درکپێکردنی چەمکی کەسێتی:

پەیبردن بە کەسێتی و تایبەتمەندییەکانی بە یەکێک لەبابەتە گرنگ و سەرەکییەکان دادەنرێت، کە هەندێک لقە زانست لەلێکۆڵینەوەی پێکهاتەی کەسێتیدا بەشدارن، گرنگترینیان، دەروونزانی، کۆمەڵزانی و زانستی پزیشکی دەروونییە. کەسێتی لەگۆشەنیگای دەروونناسانەوە، ئاڵۆزترین لایەنی دەروونییە. ئاشنابون بەکەسێتی مرۆڤ و نهێنییە پەنهانییەکانی، کارێکی قورس و ئەستەمە، بەڵام ئاخاوتن و ڕەفتارو ئاکاری ئاخێوەران بەشێکی کەسێتی مرۆڤە، کە زمان بەگرنگترین سیمای کەسێتی مرۆڤ دادەنرێت.

کەسێتی کاردانەوەی هێزی ناوەکی تاکە، لەبەرانبەردا لەگەڵ هێزو فاکتەرو کاریگەرییە دەرەکییەکاندا کارلێکدەکەن، هەروەها تێکەڵەیەکی ئاڵۆزە، کە چەندین پێکهاتەو لایەنی جیاواز لەخۆدەگرێت، وەک سیماو خوو پاڵنەرە زینگەییە بۆماوەیی و وەرگیراوەکان، جگە لەمەیل و ئارەزوو هەست و سۆزو بیروباوەڕو چەندین شتی دیکە.

زانایانی دەروونزانی لەدیدوبۆچونی جیاوازەوە لەچەمکی کەسێتییان ڕوانیوە :

(جیلفۆرد) کەسێتی بەمشێوەیە شرۆڤەدەکات و دەڵێت: "کەسێتی کۆمەڵە سیماو خەسڵەتێکە، کە کەسێک لەکەسێکی دیکە جیادەکاتەوە." (عبدالخالق، ٢٠١٥: ٥٢)

(جۆن واتسۆن) دامەزرێنەری قوتابخانەی ڕەفتاریی دەڵێت: "کەسێتی ئەو ڕەفتارە دەرەکییانە دەگرێتەوە، کە دەتوانرێت ڕاستەوخۆ لەڕێگەی سەرنجدان و تێبینیکردنی ڕەفتارەوە پەیپێببرێت، تاوەکو کۆمەڵێک زانیاری دروست و باوەڕپێکراو دەستنیشانبکرێت." (الزق، ٢٠٠٦ : ٢٨٢).

لەتێڕوانینی (باودن)ەوە: "کەسێتی حەزو مەیلە جێگیرەکانی تاکە، کە پاڵپشتی خۆگونجاندن لەنێوان مرۆڤ و ژینگەدا دەکات." (الهلي، 2017 : 37).

(جۆردن ئەلبۆرت) دەڵێت: "کەسێتی ڕێکخراوێکی داینامیکی ناوەکیی مرۆڤە، کە ئەرکی ڕێکخستنی لایەنی دەرونیی و جەستەیی مرۆڤ دەبینێت." (عبدالخالق، ٢٠١٥: ٥٢)

(فلاروم) پێیوایە کەسێتی: "بریتییە لەکۆی سیماو خەسڵەتەکانی تاک، کە بەشێوەیەکی بۆماوەیی، لەگەڵ ڕەفتارە وەرگیراوەکان لەژینگەی دەرەوەدا." (الهلي، 2017 : 3٨)

کەسێتی کۆمەڵێک خەسڵەت و سروشتی هەمەجۆرە، کە لەناخی تاکدا بونیان هەیەو چەکەرەیانکردوە، دەبێتەهۆی ئەوەی لەکەسانی دیکەیان جیابکاتەوەو ڕەنگدانەوەیان لەسەر ئاوێتەبونی بەژینگەو دەوروبەرەوە هەیە. لەڕوی تێگەیشتنەوە، یان درکپێکردنەوەبێت، یاخود لەڕێگەی هەست، نەست، ڕەفتارو سیمای دەرەوەبێت، ئەمە جگە لەبەهاو بەهرەو بیرۆکەو ئارەزوو تێڕوانینە تایبەتییەکانی خودی کەسێتی، کەواتە تێڕامان لەکەسێتی تاک سنوردارنەکراوە لەدوتوێی ڕواڵەتی دەرەکیی تاک، یاخود سیماو خەسڵەتە دەرونییە ناوەکییەکان، یان ئەو خورەوشت و ڕەفتارە هەمەچەشنانەی کە ئەنجامیدەدات، بەڵکو لەکۆی گشتی یەکگرتنی ئەو شتانە پێکهاتوە، کە لەگەڵ یەکتریدا تێکچڕژاون. (الصالح، ١٤٢٧ھ: ٤) کەواتە چەمکی کەسێتی پەسنی کۆی ئەو سیماو خەسڵەتانەدەکات، کە دەبێتە هۆی بنیاتنانی کەسێتی تاک، کە لەکەسێکەوە بۆ کەسێکی دیکە جیاوازن.

زانایانی زانستی کۆمەڵناسی پێناسی هەمەچەشنییان بۆ کەسێتی کردوە، لەوانەش (بیسانز) کەسێتی" بەدابونەریت و ڕەفتارە خودیی و تایبەتییەکانی تاکێکی دیاریکراو، کە لەدەرئەنجام و

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

لێکەوتەی هۆکارە بۆماوەیی و بایەلۆژیی و کۆمەڵایەتی و کلتوری و فەرهەنگییەکانەوە وەرگیـراوە." (حسێن، ٢٠٢١: ٢٩٠)

بۆماوەیی، بەیەکێک لەهۆکارەکانی بنیاتنانی کەسێتی تاک دادەنرێت. (الصالح، ١٤٢٧ه: ٤)، لایەنگرانی بۆماوە پێیانوایە، کە مرۆڤ تەنها ڕەنگی چاو و پێست و قژو تایبەتمەندییە جەستەییەکان بە بۆماوە وەرناگیرێت، بەڵکو تایبەتمەندییە هـزری و کۆمەڵایەتی و هەڵچـونیی و ڕەوشـتییەکانیش بە بۆماوە وەردەگیرێت. (شەمس، ٢٠١٣: ٥٤)

لەڕوانـگەی تێـڕوانین و سـەرنجی کۆمەڵناسـانەوە، خێـزان ڕۆڵـی سـەرەکیی و بنەڕەتـی لەبنیاتنـانی کەسـێتیدا دەگێڕێـت، کە ناکرێـت ڕۆڵەکـانی تەنهـا لەگواسـتنەوەی کلتـوری کۆمەڵـدا کـورتبکرێتەوە. (الصالح، ١٤٢٧ه: ٤) هەروەها هۆکاری ژینگەیی و پەروەردەی کۆمەڵایەتیش، ڕۆڵی گرنگ لەپێکهێنـانی کەسێتی تاکدادەبینن. (شەمس، ٢٠١٣: ٥٤)

(٣/١) وێناکردنی کەسێتی بەپێی تیۆرو پرۆگرامەکان: (Personality type)

سەرەڕای پێشکەوتنێکی بەرچاو لەبواری کەسێتیدا، بەڵام تائێستا هیچ تیـۆریی و ڕێبازێـک بەتەواوی جیاوازی هۆکارو خورەوشت و ڕەفتاری تاکەکانمان بۆ لێکناداتەوە، یاخود ڕێکەوتنێکی تەواونیـیە بـۆ وێناکردنی جۆرەکانی کەسێتی. دەروونناسەکان کەسێتی مرۆڤ لەسەر چەند بنچینەیەک پۆلێندەکەن، کە هەریەکەیان لەگۆشەنیگایەکەوە کەسێتییان دابەشکردوە :

(٣/١ – ١) نواندنی کەسێتی لەڕوانگەی تیۆری شیکاری دەرونییەوە:(Psychonalysis)

بنـاغەی تیـۆری شـیکاری دەرونیـی لەلایەن (سـیگمۆند فرۆیـد) ەوە دارێـژراوە. ئەم تیـۆرە لەسـەر بنـاغەیەک دامەزراوە، کە سروشـتێکی بـایەلۆژی هەیە. جەخـت لەسـەر ئەوەدەکەنەوە، کە منـداڵ بەوزەیەکی غەریزەیی لەدایکدەبێت، کە ئەو وزەیە بەدرێژایی ژیانی ڕۆڵێکی تایبەت دەگێڕێت.

(فرۆید) کەسێتی لەڕێگەی کۆئەندامی تایبەتی دەرونییەوە دەناسێنێت، کە سێ لایەن لەخۆدەگرێـت، ئەوانیش: (ئەو)، (من)، (منی باڵا)یە، پەیوەندی نێوانیان ئەگەر ململانێ و ناتەبایی لەخۆگرت ئەوکاتە

کەسێتی لاوازو لێکترازاو دەبێت، بەڵام ئەگەر پەیوەندی نێوان ئەو سێ لایەنە پتەوو تەواوکەری یەکتریبون و جۆرە تەبایی و گونجاندنێک لەنێوانیاندا هەبوو ئەوکاتە کەسێتی دەتوانێت ئەرکەکانی خۆی جێبەجێبکات. (قەرەچەتانی، ٢٠١٥: ٢٩٤) ئەو سێ بەشەش ئەمانەی لای خوارەوە دەگرێتەوە: (انجلر، ١٩٩١: ٣٥، ٤٥)

١.ئەو: (ID) لایەنی بایەلۆژی مرۆڤ دەگرێتەوەو بەکۆگای حەزو ئارەزوو پاڵنەرە غەریزەییەکان دادەنرێت. هەموو ویست و ئارەزوی مرۆڤ لەم بەشەدا خۆی حەشارداوە، کە بەشێوەیەکی بێئاگاییانە کاردەکات. فرۆید چێژ بەبنەمای سەرەکی هەموو ڕەفتارەکانی مرۆڤ لەقەڵەمدەدات.

٢.من: (Ego) ئەم بەشە لایەنی دەرونیی مرۆڤ دەگرێتەوە، کە دەکەوێتە نێوان جیهانی دەرەوەو داواکاری و پێداویستییەکانی (ئەو). (من) لەڕێگەی تێکەڵبون لەگەڵ جیهانی دەرەوە سەرچاوەیگرتوە، کە لەیەککاتدا ڕوبەڕوی سێ هێز دەبێتەوە، یەکێکیان (ئەو)ە، کە حەزو ئارەزو پاڵنەرە غەریزەییەکان دەگرێتەوە، یەکێکی تریان (منی باڵایە)ە، فشاری تایبەتی خۆیی هەیە لەسەر (من) کە ناهێڵێت شوێن حەزو پاڵنەرە غەریزەییەکانی بکەوێت و ڕوبەڕوی ئازاری ویژدانی دەکاتەوە، هەروەها لەجیهانی دەرەوەشدا دابونەریت و کلتوریش بونی خۆیی هەیە، کە (من) ناتوانێت لێیان دەربچێت.

٣ .منی باڵا (Super Ego): ئەم بەشەش لەکەسێتی مرۆڤ بەپێشەنگی ویژدان و ئاکارو ڕەفتاری بەرزو بڵند دادەنرێت. (منی باڵا) فشاردەخاتەسەر (من)، تاوەکو لەداب و نەریتی کۆمەڵگە لانەدات و هەڵەنەکات.

تەبایی و یەکگرتن و هاوسەنگی ئەم سێ لایەنە دەبێتەهۆی دروستبونی کەسێتی بەهێزو پتەو، ئەویش لەڕێگەی (من)ەوە بەرجەستەدەبێت، کە ڕوبەڕوی سێ هێز دەبێتەوە، یەکێکیان (ئەو)ە، کە حەزو ئارەزو و پاڵنەرە غەریزەییەکان دەگرێتەوە، یەکێکی تریان (منی باڵا)یە، کە ناهێڵێت شوێن حەزو ئارەزوو پاڵنەرە غەریزەییەکان بکەوێت، هەروەها لە جیهانی دەرەوەشدا دابونەریت و کلتوریش هەیە، کە (من) ناتوانێت لێیان دەربچێت.

تیۆرەکەی فرۆید بەدەرنەبوو لەکەموکوڕی، بۆیە ڕوبەڕوی هەندێک ڕەخنە بویەوە: (راضیة، 2022: 40)

- ✓ کاریگەری کۆمەڵایەتیی و کلتوری لەسەر کەسێتی پشتگوێخستبوو، تیۆرەکەی بەشێوەیەکی گشتگیر لەسەر سەرجەم منداڵانی جیهان پەیڕەودەکرد بەبێ جیاوازی.
- ✓ زیادەڕۆیکردن لەبەکارهێنانی پاڵنەرە غەریزەییەکان بۆ ڕاڤەکردنی ڕەفتار.
- ✓ پشتبەستن بەشێوازی نادروست، یاخود جێگیر (بەمەرجێک هەر حاڵەتێک لەحاڵەتێکی دیکە جیاوازە)

(٣/١ – ٢) نواندنی کەسێتی لەڕوانگەی تیۆری خەسڵەتەکانەوە:(Traits Theory)

ئەو خەسڵەت و ڕەهەندانەیە، کە نیمچە نەگۆڕن و کاریگەری و شوێنەواریان لەزۆربەی بارەکاندا دەردەکەون و کەسێک لەکەسێکی دیکە جیادەکەنەوە، نەک ئەو خەسڵەت و سیمایانەی کە ماوەیەکی کەم و چەند جارێک دەردەکەون و کاریگەرییان دەبێت و دوای ماوەیەک ئیتر نامێنێت. (قەرەچەتانی، ٢٠١٥: ٣٢٩)

سیما، بەواتای خەسڵەتێکی تاڕادەیەک نەگۆڕو جێگیردێت. کەسێتی هەر مرۆڤێک لەکۆی ئەو سیماو خەسڵەتانە پێکدێت، کە لەمرۆڤێکەوە بۆ مرۆڤێکی دیکە جیاوازە، کەواتە سیما یەکەی سەرەکیی کەسێتییە.

مەبەستی سەرەکی ئەلبۆرت لەتیۆرەکەیدا، جیاکردنەوەی خەسڵەتە گشتییەکانە (کە لە لای مرۆڤێکی زۆر هەیە)، لە ئەو خەسڵەتە تایبەتییانەی کە لەلای تاکەکان هەیەو هاوبەشنین. لەلایەکیترەوە ئەلبۆرت هەوڵیدا جۆرەکانی خەسڵەتە تایبەتییەکان بزانێت، بەبڕوای ئەلبۆرت هەر کەسێک لەئێمە ژمارەیەک خەسڵەتی تایبەت بەخۆی هەیە، بەمجۆرە خەسڵەتانە دەڵێت (خەسڵەتە سەرەکییەکان) لەبەرانبەر ئەم خەسڵەتانە کۆمەڵێک خەسڵەت و ڕەهەندیتر هەیە، کە کاریگەرییان لەسەر تاک کەمترەو بە(خەسڵەتە ناوەندییەکان) ناودەبات. (قەرەچەتانی، ٢٠١٥: ٣٢٩- ٣٣٠)

دەروناسی ئەمریکی (ریموند کاتل) تیۆری خەسڵەتەکان پەرەپێدەدات، کەپێیوایە بەگشتی کەسێتی تاک لەکۆی خەسڵەتی جێگیر پێکدێت. (عبدالخالق، ٢٠١٥: ٥٢)

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

(٣/١ – ٣) نواندنی کەسێتی لەڕوانگەی تیۆری ڕەفتارییەوە:(Behaviorism)

وروژاندن و کاردانەوە، پێوەری سەرەکیی کارکردنی تیۆری ڕەفتارییە. ئاشنابون بەکەسێتی و نهێنییە شاراوەکانی لەچوارچێوەی وروژاندن و کاردانەوەدا لێکدەدەنەوە. دەروونناسی ئەمریکی (جۆن واتسۆن) بنەماکانی تیۆری ڕەفتاری دامەزراندوە، سەبارەت بەکەسێتی دەڵێت: ژینگەی دەرەوەی مرۆڤ هۆکاری سەرەکییە، کە بەشدارە لەبنیاتنان و پتەوبون و گەشەکردن و پاراستنی کەسێتییەکە. (واتسۆن) بەهەموو شێوەیەک ناخ و خودی دەتدەکردەوەو تەنها ڕوکەشی دیارو ئاشکرای دەکردە پێوەر بۆ ڕاڤەکردنی ڕەفتار. (فالادون، ١٩٩٣: ٣٢ – ٣٣)

لەتێڕوانینی ڕەفتارییەکانەوە، کەسێتی بریتییەلە کۆی ئەو سستمانەی دەرئەنجامی هەڵسوکەوتەکان هاتونەتەکایەوە. بۆ لێکۆڵینەوەش لەبارەی کەسێتی پێویستە بەدوای ئەو وردەکارییانەدا بگەڕێین، کە ئەو هەڵسوکەوتەی لێبەرهەمهاتوە. (راضية، 2022: 52) چەمکی خوو لەم تیۆرەدا بەهایەکی باڵای هەیە، بەوەی نێوەندگیرە لەنێوان وروژێنەرو وەڵامدانەوەدا، بۆ ئەمەش گرنگی بەو بارودۆخەی ئەو خووە بەرهەمدێنێت بەهەند وەردەگرن، خووەکان کاتین و هەمیشەیی نیین، وەرگیراون و فێردەبین و بۆماوەیی نیین، دەتوانین لەمەشەوە ئەوە هەڵبگوازین، کە بنیاتی کەسێتی دەتوانرێت چاکسازیی یان گۆڕانی تێدابکرێت. (حسێن، ٢٠٢١: ٢٩٣)

(پاڤلۆڤ) لەتیۆرەکەیدا (مەرجدارێتی کلاسیکی) سەبارەت بەکەسێتی تیشکدەخاتەسەر پێویستی لێکۆڵینەوە لەبارەی کۆئەندامی دەماریی و گرنگیدان بەلایەنی بایەلۆژی بۆ خستنەڕوی جیاوازی نێوان کەسێتییەکان. ڕەفتاری کەسێتی بەهۆی وابەستەی نێوان وروژێنەرو وەڵامدانەوەوە دروستدەبێت. دواجاریش کاردانەوەکان پشکی زیاتریان بەردەکەوێت لەگەڵ چەندین جار دوبارەبونەوە لای هەمان مرۆڤ. (راضية، 2022: 54 – 55)

سکینەر دامەزرێنەری تیۆری (مەرجدارێتی جێبەجێکەرانە) زمان وەک نەریتێکی وەرگیراو دەبینێت، وەک هەر نەریتێکی دیکە، کە مرۆڤ فێریدەبێت. تێڕوانینی سکینەر بۆ منداڵ ئەوەیە، کە لەدایکدەبێت مێشکی پەڕەیەکی سپی بەتاڵە. لەهەمانکاتدا پرۆسەی فێرکردن کاتێک دروستدەبێت، کە کاردانەوە ڕاست و دروستەکان بەهێزبکرێن بەوروژێنەرێکی دیاریکراو. (خرما، ١٩٧٨: ١١٤)

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

لەگۆشـەنیگای ڕەفتارییەکـانەوە گەشەسـەندنی کەسـێتی بەهـۆی ئـاوێتەبونی فـاکتەرە بـایەلۆژییە خۆڕسـکییەکان پەیوەسـت بەژینـگەی دەرەوە دێتەکـایەوە. پرۆسـەی فێربـونی گونجـاوو نەگونجـاو ڕۆڵیان لەدیاریکردنی جۆری کەسێتی دروست و نادروست دەبێـت، بـۆیە مـرۆڤ دەتوانێـت ڕەفتـاری خراپ و ناپەسەند فێربێت. (راضية، 2022: ٥٩)

(٣/١ – ٤) نواندنی کەسێتی لەڕوانگەی پرۆگرامی زمانەوانی دەمارییەوە:(N.L.P):

منـداڵ لەگەڵ لەدایکبونیـدا توانـای درکپێکـردنیش لەگەڵیـدا لەدایکـدەبێت، لەبەرئەوەی وردە ئەزمـونی جیهـانی دەرەوە لەڕێـگەی هەسـتەوەرەکانییەوە دەکـات، وەک: هەسـتی (بینـین ، بیسـتن ، بەرکەوتـن ، بـونکردن و تـامکردن)، ئەم هەسـتەوەرانەش سیسـتەمی نوانـدن (Repesention System) پێکدەهێنن، پاشان ئەم ئەزمونانە لەئاوەزدا تۆمـاردەکرێن و دواتـر دەبـن بەشـارەزایی و بەهۆی زمان و ڕەفتـارەوە بەکـۆد دەکـرێن، کەواتە زمـان و ڕەفتـار بەپـردی پەیوەنـدی نێـوان ئـاوەزو جەستەی مرۆڤ دادەنرێت.

پەیبردن بەجۆرەکانی کەسێتی لەڕوانگەی سیستەمی نواندنەوە، درککردنە بەدۆزینـەوەو شـارەزایی کەسێتی بەرانبەر، کە ئەمەش دەبێتە هۆکارێـک بـۆ چـۆنیەتی ئەزمـونکردن و مـامەڵەکردن لەگەڵیـدا، هەروەهـا هۆکـارێکە بـۆ خوێنـدنەوەی لـۆژیکی بەرانـبەر لەپێنـاو پێکهێنـانی پەیوەنـدییەکی تـۆکمەو تەندروست، بەمەبەستی ڕوبەڕوبونەوەی گرفت و ئالنگارییەکانی نێوان مرۆڤەکان. (امین، ٢٠١٤ : ٦٨) بێگومـان هەر پێـنج هەسـتەوەرەکەی مـرۆڤ کـاراو چالاکە لەمرۆڤێکـی تەندروسـتدا، کە ئەم هەستەوەرانە بەبەردەوامی و بێپچڕان کـارو فەرمانەکـانی خۆیـان بەباشـترین شـێوە ئەنجامـدەدەن، بەڵام ڕەنگدانەوەی سیستەمێک لەسیستەمەکانی دیکە کـاریگەری زیـاتر لەسـەر کەسـێتی تـاک هەیە، ئەمەش لەڕێگەی ئاخاوتن و ڕەفتارەکانییەوە درکپێدەکرێت. (کەسێتی هەر تاکێـک سـێ سیسـتەمی نواندن لەخۆدەگرێت، ناکرێت مرۆڤێک هەمیشە بینراوەیی، بیستراوەیی، یاخود هەستیی بێت، بەڵکو گشـت سیسـتەمەکان ئـاوێتەی کەسـێتی مـرۆڤن، بەڵام یەکێـک لەسیسـتەمەکان باڵادەسـتو دیـارترە بەراورد بەوانیدیکە.) (امین، ٢٠١٤: ٦٩) کەسێتی تاک لەیەکجۆر سیستەم پێکنەهاتوە، بەڵکو پلەبەندی چەشنەکانی سیستەمی نواندن بەپێی بونیادنانی کەسێتی، پێکدێت لە: (باندلرو جاردنر، ٢٠١٢: ٧٥)

- ✓ بینراوەیی، بیستراوەیی، هەستیی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

- ✓ بیستراوەیی، بینراوەیی، هەستیی
- ✓ هەستی، بیستراوەیی، بینراوەیی
- ✓ بینراوەیی، هەستی، بیستراوەیی
- ✓ بیستراوەیی، هەستیی، بینراوەیی
- ✓ هەستیی، بینراوەیی، بینراوەیی

چەشنەکانی کەسێتی پەیوەست بەسیستەمی نواندنەوە، خۆی لەم سێ شێوازەدا دەبینێتەوە:

(٣/١ – ٤ – ١) کەسێتی بینراوەیی (Visually) :

کەسێتی بینراوەیی بەشی زۆری سەرنجەکانی لەسەر وێنەو ڕەنگەکانی ئەزمونەکە چڕدەکاتەوە، بۆیە لەمیانەی مامەڵەکردن لەگەڵ کەسێتی بینراودا، پێویستە ئەو ئەزمونە بەچەشنی وێنا بنەخشێنرێت، تاوەکو لەهزریدا ئەو وێنایە بەرجەستەبکات، کە بەرانبەر لەبارەیەوە دەدوێیت. (الفقی، ٢٠٠٨: ٨٥)
هەندێک سیماو خەسڵەتی کەسێتی بینراوەیی، ئەمانەی لای خوارەوە لەخۆدەگرێت: (الهاشمي، 2006: 38 – 39)

- ✓ بەخێرایی دەدوێت.
- ✓ دەنگی بەرزە.
- ✓ بەپەلە ناندەخوات.
- ✓ زۆر دەجوڵێت.
- ✓ چالاکیی و وزەی زۆرە.
- ✓ گرنگی بەوێنەو دیمەنەکاندەدات.
- ✓ هەناسەی کورت و خێرا وەردەگرێت.
- ✓ بەخێرایی توانای خوێندنەوەی هەیە.
- ✓ لەگفتوگۆی دورودرێژ بێزاردەبێت.
- ✓ دەربڕینەکانی بەشێوەی ڕستەی کورت و خێرایە.
- ✓ لەکاتی ئاخاوتندا کورت و پوخت دەدوێت.

✓ پێویستە ئەوەی دەیبیستێت و دەیبینێت، بینوسێت، یاخود وێنەیبکێشێت، تاوەکو بەئاسانی بیریبکەوێتەوە.

✓ زیاتر پەنادەبەنەبەر ئەو وشانەی، کە پەیوەستە بەبینینەوە، وەک: (ئامانج – وێنە – دەبینم – گەورە – خەیاڵکردن – تەماشاکردن – چاودێری – درەوشاوە – ڕەنگەکان – تێڕوانینی من ...تاد)

(٣/١ – ٤ – ٢)کەسێتی بیستراوەیی(Auditory) :

کەسێتی بیستراوەیی لەڕێگەی دەنگەوە پەی بەجیهانی دەرەوەو ناوەوە دەبات، بەواتا کاتێک خودی ئاخێوەر لەبابەتێک دەدوێت، یاخود بەرانبەر لەبارەی ئەزمونی بابەتێکەوە دەدوێت، لەئەنجامدا کەسێتی بیستراوەیی بەپلەی یەکەم سەرنجەکانی لەسەر دەنگ و ئاوازە چڕدەکاتەوە .

تەنها هەندێک لەسیماو ئەدگاری کەسێتی بیستراوەیی لەخوارەوە دەخەینەڕو: (امین، ٢٠١٤: ٦١– ٦٢)

✓ لەکاتی ئاخاوتندا چین و ئاوازەی دەنگی هەمەجۆر بەکاردێنێت.

✓ زۆر گرنگی بەدەنگدەدات.

✓ بەشێوەیەکی خێرا دەنگەکان لەیەکتر جیادەکاتەوە.

✓ بەشێوەیەکی لەسەرخۆ هەناسەدەدات.

✓ لەسەر بنەمای بیستن بڕیار لەسەر ڕوداوەکان دەدات.

✓ ئارەزوی وتوێژو گفتوگۆ دەکات.

✓ توانای لاسایکردنەوەی دەنگیان هەیە.

✓ مرۆڤێکی لۆژیکیی و عەقڵانین.

✓ لەکاتی ئاخاوتندا ئەو وشانە زیاتر بەکاردەهێنێت، کە پەیوەستە بەدەنگەوە، وەک: (دەنگ – ئاوازە – دەنگدانەوە – ئاخاوتن – زەنگ – لەگوێمدا دەنگدەداتەوە – هاوار – چپە – بێزارکەر ... تاد)

(٣/١ – ٤ – ٣)کەسێتی هەستیی: (Kinaesthetic):

کەسێتی هەستی خۆی لەدنیای هەست و نەستدا دەبینێتەوە، بڕیارەکانی لەسەر بنەمای هەست و سۆزە. بەرکەوتن ڕۆڵێکی پڕبایەخ دەگێڕێت لەمجۆرە مرۆڤانەدا، هەروەها ئارەزوی تامکردن و

بۆنکردن دەکەن. لێرەدا هەندێک خەسڵەتی تایبەت بەمجۆرە کەسێتییە دەخەینەڕوو: (الهاشمي، 2006: 44 – 45)

- ✓ بەتۆنێکی ئارام دەدوێت.
- ✓ مرۆڤێکی دڵپاک و بێگەردە.
- ✓ زۆربەی کاتەکان بێدەنگە .
- ✓ بەرستەی دورو درێژ دەدوێت.
- ✓ بایەخ بەهەست و سۆز دەدات.
- ✓ مرۆڤێکی هێمن و لەسەرخۆیە.
- ✓ بایەخ بەکردار دەدات، نەک ئاخاوتن.
- ✓ ئارەزوی هۆنراوە دەکات و پێی کاریگەرە.
- ✓ لەبیرکردنەوەکانیدا مەیلی ڕابردوو دەکات.
- ✓ بەقوڵی هەناسەدەدات (هەندێک کاتیش بەهێواشیی).
- ✓ لەکاتی ئاخاوتندا وشەی (پێویستە، دەتوانم) بەکاردەهێنێت.
- ✓ بەرستەی ڕون دەدوێت، چەند ساتێکی بێدەنگیی لەنێو ڕستەکانیدا هەیە.
- ✓ لەکاتی ئاخاوتندا دەست لەبەرانبەرەکەیدەدات بۆ ئەوەی سەرنجیراکێشێت.
- ✓ لەکاتی ئاخاوتندا زیاتر پەنادەباتەبەر ئەو وشانەی، کە تایبەتن بەهەست و سۆز، وەک: (پێویستە – ئەتوانم – چالاک – هەستەکانم – بیر – عەقڵ – دانایی – بیرۆکە – ئەزمون – هاندان – پاڵنەر...تاد)

ئەو سیماو خەسڵەتانەی دەربارەی هەریەک لەکەسێتییەکانی سیستەمی نواندن خرایەڕوو، تەنها پێناس و چەند تایبەتمەندییەکی دیاریکراوی ئەمجۆرە کەسێتییانەیە، چونکە هەریەکێک لەم سیستەمی نواندنانە چەندین ئەدگارو سیمای تایبەت لەخۆدەگرێت.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

بەشی دووەم: وێناکردنی کەسێتی لەچوارچێوەی دەربڕینە زمانییەکانی پرۆگرامی زمانەوانی دەمارییەوە، ئەحمەد هەردی وەک نمونە

(١/٢) ئاشنابون بەسیستەمی نواندن لەڕێگەی زمانەوە، ئەحمەد هەردی وەک نمونە:

ئاشنابون بەکەسێتی لەسیستەمی نواندندا، پەیوەستە بەکردەی ئاخاوتن و ڕەفتارەوە، لەم لێکۆڵینەوەیەدا هەوڵدراوە کەسێتی (ئەحمەد هەردی) شاعیر بەرجەستەبکرێت، لەبەرئەوەی شاعیری ناوبراو لەژیاندا نەماوەو ناتوانرێت تێبینی ڕەفتارەکانی بکرێت، کە ببێتە هاوکارو یارمەتیدەرێک وەک بەڵگەیەک بەکاربهێنرێت بۆ سەلماندنی کەسێتی شاعیر، بۆیە پەنابراوەتەبەر زمانی نوسین، ئەویش لەڕێگەی دەربڕینی زمانییەوە لەشیعرەکانیدا ڕەنگیداوەتەوە .

پەیوەندی خوێنەر، گوێگر بەشاعیرەوە، تەنها شیعرەکانییەتی، بۆیە لێرەدا ئەوەی جێگای بایەخە تیشکخستنەسەر وشەو دەستەواژەکانی شیعرەکانی شاعیرە، بەهۆی دەربڕینەزمانییەکانیەوە پەی بەنهێنی کەسێتی شاعیر دەبەین لەچوارچێوەی سیستەمی نواندندا، (جگە لەشیعرە عەرەبییەکەی).

هەردی بەئاشکرا ئاماژە بەو ڕاستییەدەکات و نکوڵی لێناکات، کە هەندێک لەشیعرەکانی بەرجەستەکردنی ئەزمونی ڕاستەقینەی ئەوینی پاک و بێگەردی خۆیەتی، کە لەپێشەکی دیوانەکەی (ڕازی تەنیایی)دا لەسەر هۆکاری نوسینی شیعری (ست فاتمە) دەڵێت: "ئەوەی ڕاستی بێ هۆی یەکەم ئەوەیە کە لەوکاتەدا، واتە لەساڵی (١٩٥٠)دا کچێک سەرنجی ڕاکێشابووم." (هەردی، ١٩٨٤: ٢٢) لەهەمانکاتدا هەر لەپێشەکی دیوانەکەیدا لەسەر پێڕەوکردنی ڕێبازە ئەدەبییەکان دەڵێت: "لەسەرەتای ژیانی ئەدەبیمەوە، جگە لەسەردەمێکی کورت، قوتابخانەی (ڕۆمانسی) کاریتێکردوم، پێش ئەوەی هیچ ئەدەبێکی (ڕیالیزمی) ببینم... لەسەرەتادا ڕێڕەوی یەکەم و لەپاشتردا هەردوو ڕێڕەوەکە لەشیعرەکانمدا دیارن. تا ماوەیەکی زۆر هەردوو ڕێڕەوەکە شانبەشانی یەکتر ڕۆیشتون، ئەمەش شتێکی سەیرنییە، کە ڕێڕەوێکی ئەدەبی ئەوەندە کاربکاتەسەر دڵ و دەرونی مرۆڤێکی شاعیر یا هونەرمەندو شانبەشانی ڕێڕەوێکی تر، تا ماوەیەکی زۆر لەژیانیدا بڕۆن بەڕێوە، چونکە ژیانی دەرونیی و هەست و سۆزو ناخ و هۆشی مرۆڤ، ئەوەندە سادەنییە، یان ژورێکی سادەی دوو دەرگانییە، لەمسەرەوە تەوژمێکی تێبکەیت، لەوسەری بچێتەدەرەوە." (هەردی، ١٩٨٤: ٩ – ١٠)

هەردی شاعیر لەزاری خۆیەوە ئاماژە بەوەدەکات، کە سەرەتا ڕێڕەوی ڕێبازی ڕۆمانسی گرتوەتەبەر، پاشان بەرەو ڕێبازی ڕیالیزمی هەنگاوینـاوە، دواجار لەیەککاتدا پەیڕەوی هەردوو ڕێبازەکەیکردوە، خەسڵەت و تایبەتمەندی ڕێبازی ڕۆمانسی لەوەدایە، کە: (الاصفر، 1999: 68 – 94)

- ✓ ستران ئامێزە.
- ✓ ڕاستگۆیی لەهەست و نەست دەربڕین.
- ✓ واقیعی فەرامۆشکردوەو پەنابردوەتەبەر سروشت و بەلانکەی هەست و نەست دەربڕین و جوانیی و ئیلهامبەخش بەتایبەت لەکاتی شکستخواردن لەسەر ئاستی تاک دادەنرێت.
- ✓ پەنایانبردوەتەبەر وێنەو خەیاڵ، ئەمەش بۆ یاخیبون و نیگەرانی، وەک پێویستییەک بۆ دورکەوتنەوە لەواقیع پەنای بۆ براوە، چونکە ئەوەی لەخەیاڵدا بەدیدەهێنێت، لەواقعیدا بۆینایەتەدی.
- ✓ پەنابراوەتەبەر هێما، لەبەرئەوەی فاکتەرێکی گونجاوە لەگەڵ بارودۆخە نادیارو شاراوەکانی شاعیر، کە بەئاسانی پەیپێنابرێت، هەرچەندە پەیرەوکەرانی ئەم ڕێبازە هێمای سادەو ساکارو ڕونییان بۆ مەبەستە شاراوەکانییان بەکارهێناوە.
- ✓ یاخیبون لەهەزرو کۆت و بەندە کۆمەڵایەتییەکان، هەروەها سەرجەم یاساو ڕێساکان پەنابراوەتەبەر ئازادی ڕادەربڕین، بەواتا پەنابراوەتەبەر دەنگی دڵ.
- ✓ تیشکخستنەسەر ئافرەت، وەک فاکتەرێکی سەرەکیی لەناو شیعرەکانیاندا .
- ✓ ڕەنگدانەوەی خەموخەفەت و خەمۆکیی لەناو شیعرەکانیاندا.

لەم لێکۆڵینەوەیەدا هەوڵدراوە بزانرێت کەسێتی شاعیر پەیکاڵی ئەو ڕێبازە ئەدەبیەبووە، کە پەیڕەویکردوە، یاخود کەسێتی مرۆڤ پەیوەست نییە بەهیچ ڕێبازو بەرنامەیەکەوە، کە پەیڕەویدەکات. خەسڵەتەکانی ڕێبازی ڕۆمانسیی بەتایبەت لەگەڵ یەکجۆر کەسێتیی سیستەمی نواندن پەیکاڵ نابێت، بەڵکو هەمەچەشنە لەهەرسێ سیستەمی نواندنەکە، بەڵام تێبینیدەکرێت ڕیزبەندی سیستەمی نواندن لەگەڵ ڕێبازی ڕۆمانسی بەمجۆرە یەکدەگرێتەوە: بەپلەی یەکەم: هەستی ، بەپلەی دوەم: بینراوەیی ، بەپلەی سێهەم: بیستراوەیی.

ڕەنگدانەوەی خەسڵەت و تایبەتمەندی ڕێبازی ڕیالیزم لەشیعرەکانیاندا بەمجۆرە بووە: (الاصفر، 1999: ١٣٧ – ١٤٥)

- ✓ تیشکخستنەسەر واقیعی هەنوکەیی کۆمەڵایەتی.
- ✓ وێناکردنی ململانییەکانی واقیع وەک خۆی.
- ✓ گرنگیدان بەوردەکاریی، وەک: ڕوکەش، دەنگ، ڕەنگ و جوڵە.
- ✓ تێڕوانینی بابەتیانە بۆ ڕوداوەکان.
- ✓ ڕەنگدانەوەی ئاوێتەبونی نێوان دەق و سۆز.
- ✓ پەسنی سروشتی مرۆڤەکان دەکات، ڕاستی شتەکانی دەوروبەری.
- ✓ هەوڵدەدات گونجاندنی دەقی ئەدەبی و زانستی دروستبکات.
- ✓ بایەخدان بەلایەنە نەرێنییەکانی کۆمەڵگا، وەک: زوڵم و ستەم، تاوان، هەژاری، دزیی... تاد. بەئامانجی دۆزینەوەی چارەسەرێکی ریشەیی. گرێدانی ئەزمونی شاعیرانی وڵاتان پێکەوە، کە لەناوچەیەکەوە بۆ ناوچەیەکی دیکە ڕەنگدانەوەیدەبێت.

یەکجۆر سیستەمی نواندن لەڕێبازی ڕیالیزمدا ڕەنگینەداوەتەوە، بەڵکو لە سیستەمێک زیاتر لەڕێبازەکەدا بەدیدەکرێت، بەڵام بەپێی ئەم ریزبەندییە: بەپلەی یەکەم: سیستەمی بیستراوەیی، بەپلەی دوەم: سیستەمی بینراوەیی، بەڵام ئەوەی هیچ بەدیناکرێت لەڕێبازی ریالیزمدا خەسڵەت وتایبەتمەندی سیستەمی هەستییە.

(٢/١ – ١) دەربڕینە زمانییەکانی کەسێتی بینراوەیی:

کەسێتی بینراوەیی زانیارییەکان لەڕێگەی بینینەوە بەرجەستەدەکات، بەواتا سەرنجو تێڕامانەکانەی لەسەر ئەو وشەو دەستەواژانە کۆدەکاتەوە، کە تایبەتە بەبینین. ئەو دەربڕینە زمانەوانییانەی تایبەتە بەسیستەمی بینینەوە خۆی لەچەندین بەشی ئاخاوتنی جیاوازدا دەبینێتەوە، لێکۆڵینەوەکە پەناییبردوەتەبەر نیشاندانی ئەم بەشانەی ئاخاوتن (ناو – ئاوەڵناو – ئاوەڵکردار – کردار) بەمەبەستی ڕونکردنەوەو سەلماندنی کەسێتی (ئەحمەد هەردی)، کە بەشێوەیەکی پراکتیکیی پۆلێنی شیعرەکانی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

هەردی لەدیوانی (ڕازی تەنیایی)دا دەکەین، ئاماژە بە ئەو چوار بەشەی ئاخاوتن دەکەین، کە تایبەتە بەکەسێتی بینراوەییەوە:

لا	ناوی هۆنراوە	ناو	ئاوەڵناو	ئاوەڵکردار	کردار
٤٧ ٤٨	بێ ئارامی				
٤٩ ٥٠	فەلسەفەی دڵداری	شەپۆل تیشک - ڕۆژ	ئاسمانی شین ئاسمانی بەرز		
٥١ ٥٢	ئەی دیدەپەری	دیدە چاو	ئەو گەردنە بێگەردە تەختی بلور خونچەی سور	لەم ڕۆشنی ژینەبووە لەناو تاریکی زەمینە گوم ئەبێ لەچاو بێنیە بەرچاو	مەبینە مەڕوانە بڕوانە
٥٣ ٥٤	تانگۆی کوردی	ڕۆشنکەر		ڕووبکەینە چۆڵ و هەردێ ڕووبکەینە قەدشاخ و ناوگوڵزار	سورهەڵگەڕێ
٥٥ ٥٦ ٥٧	شۆڕشی نائومێدی	تەپوتۆز نیشانە نیگار چاو - بزە شەوان ڕوناکی	هەوردی ڕەش بەحری قوڵ چاوی فێڵاوی بزەی فێڵاوی بزەی سەرلێوی زەهراوی	ونی کا با لەبەرچاوم	بپارێنێ سەمابکا شێوەت بسڕێ
٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣	دڵێکی تێکشکاو	فلیم تروسکە ئاهەنگ نیگار- تیشک ڕۆژ - شەو پرشنگ دووچاو چاو - ڕوو بزە - شێوە	وەنەوشەی شین ئەو پێکە ڕەنگینە کەیلی بزە بەژنی شۆخ و شەنگ	لەدەوری چاوی تۆگێڕا لەتاریکی شەوا ونبوو	دێتەبەرچاوم بەدی ناکەم سەرنجم چەند لێداوە ڕوناکی ئەدا بەدی کرد شێوەییم بینی سەیری کرد

		ئەو ڕۆژە پرشنگ چاوان- چاو ڕۆژ - شەو گزنگ- چاو چاو - چاو چاوەکە			نەدی ڕۆشن بوو
٦٤ ٦٥	شانزە ساڵ چاوەڕوانی	شەوق نیگار کانی- نەقش	نەقشی باڵای بڵندی ئاڵووالآت	لەگەڵ نەمانی سوورایی خۆرنشینا	
٦٦ ٦٧	پێنج خشتەکی لەسەر غەزەلێکی "شێخ نووری"	شەو- شەپۆل ئەشک- شەو چرا- شەو شەو- شەو شەوان- ئەشک دیدە- گریان شەو- ئەشک دەلیل- تیشک چاو- قەترە شەو- قەڵبەزە ئەشک شەونم-دەلیل قەترە- گریان شەو- شەو	تاریکەدەورم		لەدیدەم سەرئەکا
٦٨ ٦٩	چەپکە گوڵێک بۆ (ست فاتمە)	چاو هەیکەل لارولەنجە پرشنگ چاو - بزە	بوکی ڕازاوە بوکی ڕازاوە چاوی مەستە		

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

		ئەو چاوانە			
٧٠ ٧١	دووچەشن دڵداری	تیشک چاو چاوەکەت	زوڵفە تێک ئاڵاوەکەت		ڕووئەکاتە چاوەکەت نابینێ ڕوو لەئاگرکە
٧٢ ٧٣ ٧٤ ٧٥ ٧٦	تەپڵی بەتاڵ	ڕەنگ شەو پەخش ڕەنگ لەو نەقشەیەدا		پاڕووبگلێنن بەشەو لەشەودا	هەڵئەپەڕێنێ ئەڕازایەوە ڕووناکی ئەبەخشی ئەیدی ئەیبینی
٧٧ ٧٨	چاوەڕوانی بێهودە	ڕۆژ- سەیر چاو - شەوق چاوەڕوانی چاو- شێوە تیشک- لافاوێ	پووزی نایاب	لەئەندام و لەش و لاری بڵندو ڕێکی ئاڵاوە	ئەیتروکێنێ سەرنجی ڕێ ئەدەم ئەبزوێنێ
٧٩ ٨٠	ڕازی تەنیایی	تەم- نیگار دڵ- پەری شەو- ڕووناکی چرا- پرشنگ چاو- شەو پەریزاد- ناز تەم	تەمی تاریک تەمی چڵکن هەنگاوی کوێرانە چاوی بێ تین چاوی بێ تین	لەتەنیایی شەوی ژینا بەتاریکی شەوا نی یە جوانێ نی یە پرشنگی دووچاوێ نی یە یەک تۆزە ڕووناکی لەسەرچاوا	
٨٣	ئۆباڵی خۆت بەئەستۆی خۆتە				
٨٤	خەرمانە	چاو ئاوێنە خەرمانە			

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

٨٥	پەیامی یار				
٩٠	چوارینەی ١	بروسکە			
٩٠	چوارینەی دووەم	نیشانە وێنە			
٩١	چوارینەی سێیەم	مەهتاب گەڵارێزان			
٩١	چوارینەی ٤ و ٥				
٩٢	چوارینەی شەشەم	بزە			

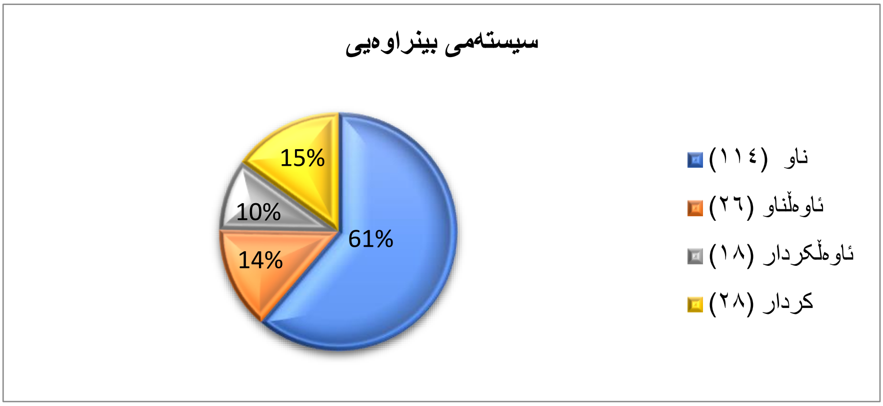

ئەنجامی سەرژمێری سیستەمی بینراوەیی شیعرەکانی شاعیر

(١/٢ – ٢) دەربڕینە زمانییەکانی کەسێتی بیستراوەیی:

ڕەنگدانەوەی وشەو دەربڕینەکان، لەگۆشەی بەشەکانی ئاخاوتنەوە، کەتایبەتە بەسیستەمی بیستنەوە لەدیوانەکەی ئەحمەد هەردیدا دەخەینەڕوو:

لا	ناوی هۆنراوە	ناو	ئاوەڵناو	ئاوەڵکردار	کردار
٤٧ ٤٨	بێ ئارامی		ئاخ		

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

٤٩ ٥٠	فەلسەفەی دڵداری	چەم بەحر		تێکەڵی چەم بێ تێکەڵ بەدەریابێ	
٥١ ٥٢	ئەی دیدە پەری	ئەم قسەیە			نایزانێ- نایزانی وتووە- ئەشیزانم
٥٣ ٥٤	تانگۆی کوردی				
٥٥ ٥٦ ٥٧	شۆڕشی نائومێدی	گەردەلول با - گوێ دەنگ- دەنگ ئاواز	دەنگی شوم	بە بای وەشتا بەگوێیا با بچرپێنێ	شیوەن بکا
٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣	دڵێکی شکاو	سەرگوروشتە هاوار- گریان ناڵە- تار ئاواز-گەردەلول تار – ئاواز- دەنگ		هەموو پاڕانەوەی وابوو	ڕاپانژەنێت بەخۆم زانی بیستم نەیبیست
٦٤ ٦٥	شانزەساڵ چاوەڕوانی				تێ گەیشتووم چوو بە بادا
٦٦ ٦٧	پێنج خشتەکی لەسەر غەزەلێکی (شێخ نوری)	ئاە ناڵان ساز ئاهەنگ ئاە -گریان قەڵبەزە			دۆعاگیرابێ ئەناڵم وانەزانی فەرموی وتم پێی وتم
٦٨ ٦٩	چەپکە گوڵێک بۆ (ست فاتمە)	مۆسیقا- بەستە گۆرانی- ئەفسانە گوێ			بۆتی هەڵرێژم
٧٠	دووچەشن دڵداری	قسە			باست ناکەم

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

٧١		درۆ			نایزرپێنم
					ئەیزانم
٧٢	تەپڵی بەتاڵ	تەپڵ	تەپڵی بەتاڵ	وەک لۆتی وەهایە	وەمزانی
٧٣		دەنگ	تەپڵی بەتاڵ	بەسەرزاری	نەمزانی
٧٤		درۆ		هەروەکو با بوو	نەمزانی
٧٥		قسە		بەزولاڵی	گوێ ئەلەقێنێ
٧٦		بابەت		بەزولاڵی	پیاهەڵئەخوێنێ
		قسە			ئەیوت
		نامە			فەرمو
		گوایا			ئەڵێم
		تەپڵ			نرخی نەزانیم
		قسە			تێ نەگەیی لێم
		دەهۆڵ			ئەزانی
		دەنگ			نەئەزانی
		تەپڵ			دێتەوە بەرگوێی
					ئەیخوێندەوە
					فەرموتە
					ئەپرسی
					وتبوو
					هاتەوەگوێ
٧٧	چاوەڕوانی بێهوودە	باس		بەگوێی مندا	ئەچرپێنێ
٧٨		ئاواز			ئەدرکێنێ
		گەردەلول - با			دائەخورپێنی
٧٩	ڕازی تەنیایی	ئاواز - تریقە	منداڵی گریاو		گوێ هەڵئەخەم
٨٠		لایلایە - دەنگ			نووزەی دێ
		شەقە			
٨٣	ئۆباڵی خۆت	هاوار			بیزانە
	بەئەستۆی خۆتە				ئەیزانی
٨٤	خەرمانە				درکانی

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

					تێ ناگەم بیزانی - ئەزانم
٨٥	پەیامی یار	پەیام - نامە نامە			
٩٠	چوارینەی ١				
٩٠	چوارینەی ٢	ئاخ			زانیم
٩١	چوارینەی ٣				بیزانێ
٩١	چوارینەی ٤				
٩١	چوارینەی ٥	گوێچکە- ئاواز			زانی
٩٢	چوارینەی ٦	چیرۆک سەرگورشتە			

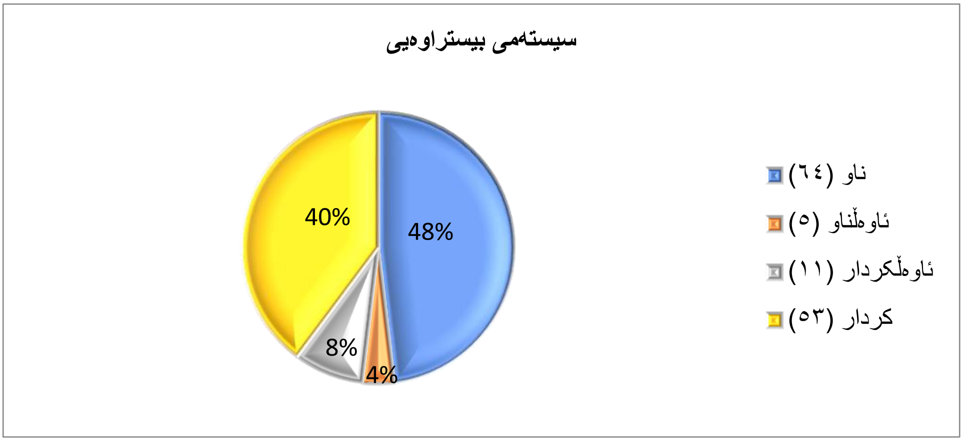

ئەنجامی سەرژمێری سیستەمی بیستراوەیی شیعرەکانی شاعیر

(٢/١ – ٣) دەربڕینە زمانییەکانی کەسێتی هەستیی:

خستنەڕوی دەربڕینەزمانەوانییەکان لەدیوانی (ڕازی تەنیایی)دا دەخەینەڕوو:

لا	ناوی هۆنراوە	ناو	ئاوەڵناو	ئاوەڵکردار	کردار
٤٧	بێ ئارامی	داخ	دەردی بێ دوایی	لەدەست تەنیایی	ئۆقرەناگرم

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

٤٨		دەرد پەشێوی دەرد دڵ سەرسامی بێ ئارامی دڵ ناکامی	وەک ئارام نەماو دڵ و پێ سوتاو خانەی خەوروخاو بێزار پەشێو وەک ڕەنجەڕۆم دڵ بێ قەرارم	لەدنیا بێزا بەتەنیایی	وەرس بووم لەخۆم
٤٩ ٥٠	فەلسەفەی دڵداری	ماچ دڵدار ماچ ئەم ماچانە		پڕ لەهەستی بێ تاک و تەنیابێ لەمل یەک دەستی ئاڵابێ لێی دووربێ تۆش نەکەی ماچم	
٥١ ٥٢	ئەی دیدەپەری	دڵ جوانی دڵ	لێوی تەڕ لێوی ناسک دڵی بێ چارە	بەبێ ڕەحمی فانی نی یە ڕێگەی دوورە ئەکەوی سەرکز ئەکەوی داماو سەرکز نەبێ بەچاکی وتووە	
٥٣ ٥٤	تانگۆی کوردی	خەم	خونچەی تاقانە ژینی پەستی شۆخ - شاد شۆخ - شاد	بە ماچ بدەین	ماچی کەم
٥٥ ٥٦ ٥٧	شۆڕشی نائومێدی	دڵداری خەم ماتەم تاسە ڕاڕایی عەشق	بەرزی دڵداری بێ سەروشوێن هاوڕازی وێرانە پڕ تەوسی بێ شەرمی دەسی ستەمکاری	بەسەر لانەی دڵا رووخا لەو ژیانی عەشقە جێ ماوە بەوردی ببا لەگۆڕی تەنگ وتەنیادا بمرێ	

		جوانی یاد یادگاری	یادگاری تێکشکاو بێ سەروپێوە	پڕ لەزۆرداری بەبێ ڕەحمانە غەرقی کا بەدڵداری عومرکورت بەشەوانی جوانە مەرگێوە لەیادا بیسرێ	
٥٨ ٥٩ ٦٠ ٦١ ٦٢ ٦٣	دڵێکی تێکشکاو	دڵ دڵ دڵ دڵداری خۆشەویستی جوانی پەرستی دڵ دڵ دڵ دڵ دڵ خەیاڵ سەرخۆش دڵ نیاز ئەوین دڵ دڵ - ڕاز داخ - دڵ دەروون- دڵ دڵ - تاسە داخ - دڵ	لوتکەی بڵند لوتکەی گەنجی سەرگوروشتەی نائومێدی فلیمی پڕ لەناسۆر تاپۆی نامرادی تەمی ناسۆر ژینی شێواو دڵێکی پڕ لەئاهەنگ دڵی ڕووخاو گریانی هەژاران ناڵەی کەساسان مەستی نیگارێ مەستی ئەوین پڕ تاسەی ئەو گەردەلولێکی نەهاتی نێرگزی مەست منی بێچارە ئاوازی تاساو هەواری چۆڵ و هۆڵ لەبێ مەیلی هەناسەی تۆ دڵی ورد	بەسەرسامی وەستاوم لەشینابوو لەخورپەو ڕاچەنینابوو لەژێر سایەی ئەوینێکا سیحری پۆشیبوو لەباوەش گرتن لەمەیخانەی دڵا لەناو ناخی دەروونابوو لەداخی بێ بەڵێنی ئەو	بەمەستی لێی بدا دەستێ ماچی کا پەشۆکابوون تاساشن

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

		یادگار			
٦٤ ٦٥	شانزەساڵ چاوەڕوانی	خۆشەویستی تاسە دەروون خەیاڵ دووری - دڵ	گیانی برسی گەنجی هەژار ژیانی بێ هیوا کانی قوڵی دڵما	بەهێواشی	
٦٦ ٦٧	پێنج خشتەکی لەسەر غەزەلێکی (شێخ نووری)	ئازار- جوانی مەینەت حەسرەت خەم - دڵ دڵ - خۆشی شادان- سۆز حەسرەت بێ مرووەت مەینەت حەسرەت	گیانی مەست گیانی بێداران ئەشکی بێ پایان ئاهی دڵبریندارن بێ کەسم ئەشکی خوێنین جەمعی سیابەخت هەوڵی بێ سود خەمی زوڵف دەرچوونی زەحمەت	ڕابوری بە دڵما	وێڵ بوون
٦٨ ٦٩	چەپکە گوڵێک بۆ (ست فاتمە)	جوانی خۆشەویستی خەیاڵ دڵداری دڵ خۆشەویستی خۆشەویستی تۆپەرستی داخ - دەروون گڕ - داخەکەم خەیاڵ- ڕاز	لەو دڵە شێتانەیە خۆشەویستی بەرز خۆشەویستی ناسک سکاڵای ناسک سکاڵای گەرم و گوڕ واقی وڕ	چەندە دڵیان هەڵوەران پارە پەرستی بکەن	
٧٠ ٧١	دووچەشن دڵداری	دڵ بت پەرست	پارە خواپێداوەکەت بەزەبری قۆندەرە	بەدڵرەق	مەستی کردوی لات وابێ

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

		خەیاڵ گوایا - مەیل بێزاری دڵداری- ئەوین ئەوین-شەوگار	تەلاری بەرز خەیاڵی خاو ئاوی لێڵ کوێرە شیو		حەزئەکەی
٧٢ ٧٣ ٧٤ ٧٥ ٧٦	تەپڵی بەتاڵ	ڕاستگۆیی وولات پەروەری خەیاڵ فیز خەفەت عاشق مەزنی خەیاڵ	ئەم ناوە زلانە تەپڵی بەتاڵ ناوی زل ناوی گەورە سەدەی تازە پایە پەرستانی وەکو خۆی- سەری گەرم پەخشی ستایش هەوەسی نەوسن هەوەسی برسی سەری گەورە کاکی مەزن	وایە کوت و مت بەرق و کینەوە بەخەیاڵ بەدڵ	مەزن بێت بەدەست بێت
٧٧ ٧٨	چاوەڕوانی بێهودە	جوانی- جوانی دڵ - خورپە دڵ- جوانی دڵداری- ناخ خەیاڵ	سڕی قوڵ سڕی لاوێتی دەرکەوتنی شۆخێ		
٧٩ ٨٠	ڕازی تەنیایی	دڵداری مەینەت دڵ هیلاکی سەرسام ڕاز یەئس	ئەرکی ناخۆش دەسی ناکام دەروونی کەیل چۆڵی سەرسام ئەم گۆڕە وێرانە سەری کاس دڵی نەرم	دەروونی پڕ لەناکامی	تاسانم

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

		دڵ راز	باوەشی گەرم باڵی غەمناک شەوی پڕ ترس شەوی سەمناک بەهرەی سیس بەهرەی ژاکاو خورپەی سست دڵی پەست		
٨٣	ئۆباڵی خۆت بەئەستۆی خۆتە			غەشیمانە لەئەستۆی وردی خۆتایە	
٨٤	خەرمانە	دڵ دڵ		غەشیمانە لەئەستۆی وردی خۆتایە	
٨٥	پەیامی یار	راز - هیوا خەفەت ناخ - تەزوو	لەشۆخ و شەنگی پارەوە	لەیاری جوانەوە ئەوەندە دڵ ئەکاتەوە	
٩٠	چوارینەی ١		گوڵلەی وێڵ		
٩٠	چوارینەی ٢	دڵ - دڵ		لەداخی نائومێدیمە	
٩١	چوارینەی ٣	خۆشەویستی نەوجەوانی		بەئەسپایی کە ڕابوردی	
٩١	چوارینەی ٤	ڕەنج			
٩١	چوارینەی ٥	تاسە	مەستی بۆنێ		
٩٢	چوارینەی ٦	سەرگورشتە	ئاواتی ناکام	لەکورتی یا- لەزوو بەسەرچوونا	

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

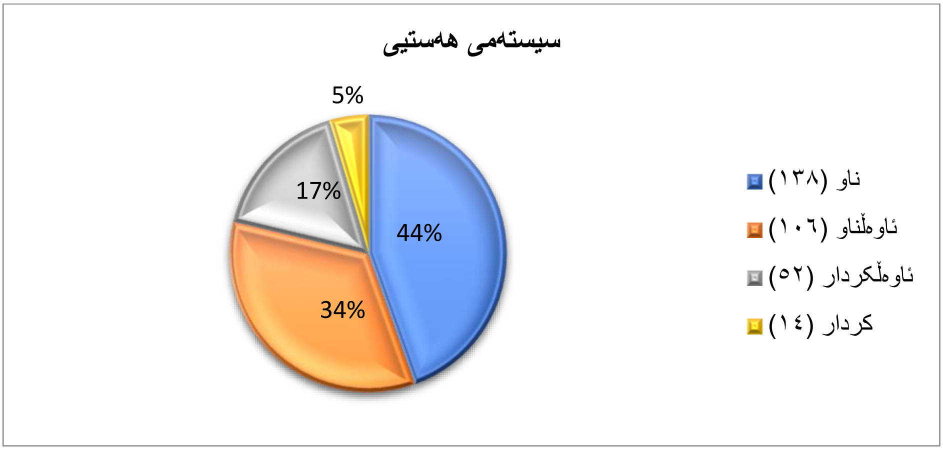

ئاماری سەرژمێری شیعرەکانی هەردی لەسیستەمی هەستییدا

(٢/٢) ئاماری سەرژمێری کەسێتی ئەحمەد هەردی پەیوەست بەسیستەمی نواندنەوە:

(ڕازی تەنیایی) یەکێکە لەناونیشانی شیعرەکانی هەردی، کە شاعیر بەربژێریکردوە وەک ناونیشانی دیوانەکەی دایناوە، کە (ئاوەڵناو)ێکی سیستەمی نواندنی هەستییە، کەواتە ئەمە یەکێکە لەبەڵگەکان بۆ سەلماندنی کەسێتی شاعیر، کە سیستەمی هەستییە. وەک پێشتر ئاماژەمانپێکرد شاعیر یەکێک بووە لەشوێنکەوتوانی ڕێبازی ڕۆمانسی و ڕیالیزم، بەڵام لەسەرەتادا ڕێبازی ڕۆمانسی پەیڕەوکردوە، خەسڵەتەکانی ئەم ڕێبازەش لەگەڵ سیستەمی هەستیی یەکدەگرێتەوە. ناونیشانی دیوانەکەو پەیڕەوکردنی ڕێبازی ڕۆمانسی دوخاڵی بنچینەییە بۆ سەلماندنی کەسێتی شاعیر، کە سیستەمی هەستییە، هەروەها پاش سەرژمێریکردنی دەربڕینە زمانییەکانی دیوانەکەی شاعیر ئەو ڕاستییە دەخاتەڕوو، کە کەسێتی شاعیر خۆی لەسیستەمی هەستیدا دەبینێتەوە، بەپێی پلەبەندی کەسێتی شاعیر بەمجۆریە: هەستیی – بینراوەیی – بیستراوەیی، کە لەم هێڵکارییەدا ئەنجامەکە دەخرێتەڕوو:

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەرپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

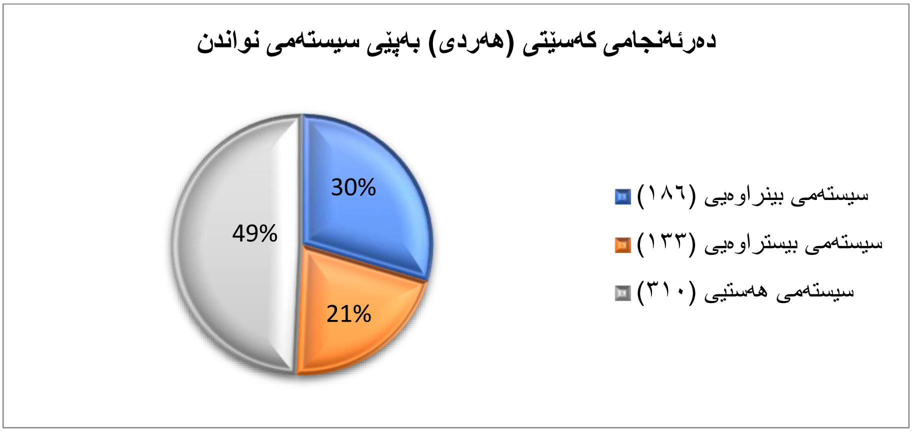

ئەنجام

١. پرۆگرامی زمانەوانیی دەماری، پرۆگرامێکی نوێباو و سەردەمیانەیە، یەکێک لەکارەکانی پەیبردن و درککردن و ڕاڤەکردنی کەسێتی تاکە بەهۆی (سیستەمی نواندنەوە) لەڕێگەی تێڕوانین و سەرنجدانی ڕەفتارو زمانی جەستەو زمانەوە. وێناکردنی کەسێتی تاک، دەتوانرێت بەهۆی زمانەوە بەدەر لەڕەفتارو هەڵسوکەوتەوە بەدەستبهێنرێت، نەک زمانی ئاخاوتن، بەڵکو بەتەنها زمانی نوسین بکرێتە پێوەر بۆ خوێندنەوەو شیتەڵکردنی کەسێتی تاک، کە ئەمەش لەدیدگای سیستەمی نواندنەوە بەرجەستەدەبێت.

٢. هزرو هۆشی مرۆڤ بەچەشنی کۆگایەکە، کە مرۆڤ کۆزانیارییەکان لەڕێگەی هەستەوەرەکانەوە (بینین، بیستن، بەرکەوتن، بۆنکردن و تامکردن) ئەزمونی جیهانی دەرەوە دەکات، ئەم هەستەوەرانەش (سیستەمی نواندن) پێکدەهێنن، دواتر ئەم ئەزمونانە لەئاوەزدا تۆماردەکرێن و دەبن بەشارەزایی و بەهۆی زمان و ڕەفتارەوە بەکۆدەکرێن. لەم توێژینەوەیەدا بە تەنها تیشکخراوەتەسەر سەر زمانی نوسین، بە بێ ئەوەی پەنابرێتەبەر سەرنجدان لە ڕەفتارو هەڵسوکەوتی تاک، بەواتا لێرەدا هەڵسەنگاندنی کەسێتی (ئەحمەد هەردی) شاعیر تەنها لەڕێگەی دیوانەکەیەوە خراوەتەڕوو.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

٣. لەئەنجامی ئاماری سەرژمێریی دەربڕینە زمانییەکانی (ئەحمەد هەردی) شاعیر لەدیوانی (ڕازی تەنیایی)دا سەبارەت بەخستنەڕوو دۆزینەوەی کەسێتی شاعیربەپێی (سیستەمی نواندن)، گەیشتینە ئەم ئەنجامانەی لای خوارەوە:

یەکەم/ لەسیستەمی بینراوەیدا: ناو = (٦١%) ، ئاوەڵناو = (١٤%)، ئاوەڵکردار= (١٠%)، کردار= (١٥ %).

دوەم/ لەسیستەمی بیستراوەیدا: ناو = (٤٨%)، ئاوەڵناو = (٤%)، ئاوەڵکردار= (٨%)، کردار= (٤٠ %).

سێهەم/ لەسیستەمی هەستییدا: ناو= (٤٤%)، ئاوەڵناو= (٣٤%)، ئاوەڵکردار= (١٧%)، کردار= (٥ %). کەواتە کەسێتی هەردی بەپلەی یەکەم خۆی لە سیستەمی هەستییدا دەبینێتەوە، بەڕێژەی (٤٩%)، بەپلەی دوەم سیستەمی بینراوەییە (٣٠%) و بەپلەی سێهەمیش سیستەمی بیستراوەییە (٢١%)، کەواتە ڕیزبەندی کەسێتی شاعیر بریتییەلە: سیستەمی (هەستیی، بینراوەیی، بیستراوەیی)، کە ئەمەش پەیکاڵە لەگەڵ خەسڵەتەکانی ڕێبازی ڕۆمانسییدا، کە شاعیر پەیڕەویدەکرد. لەناو سیستەمی هەستیشدا بەپلەی یەکەم پەنایبردوەتەبەر بەکارهێنانی (ناو) بەراورد بەبەشەکانی دیکەی ئاخاوتن.

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەڕەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

سەرچاوەکان:

1. امین، ئەژین أكرم محمد (٢٠١٤)، ڕۆڵی (N.L.P) لەبەرەوپێشبردنی خوێندنی زانکۆییدا (لێکۆڵینەوەیەکی زمانەوانی دەروونی و دەمارییە)، نامەی ماستەر، کۆلێژی زمان، زانکۆی سەلاحەددین.
2. حسێن، شیلان عومەر (٢٠٢١)، زانستی زمانی کارەکیی، چاپخانەی پیرەمێرد، سلێمانی.
3. شەمس، هێمن عەبدولحەمید (٢٠١٣)، هەژمونی زمان لەسەر کەسێتی کورد پەندی پێشینان بەنمونە، نامەی دکتۆرا، فاکەڵتی پەروەردە، زانکۆی کۆیە.
4. قەرەچەتانی، کەریم شەریف (٢٠١٥)، سایکۆلۆژیای گشتی، چاپی چوارەم، چاپخانەی پیرەمێرد، سلێمانی.
5. هەردی، ئەحمەد (١٩٨٤)، ڕازی تەنیایی، چاپی دووەم، لەبەڕێوبەرایەتی چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین لەچاپدراوە، هەولێر.
6. انجلر، باربرا (1991)، مدخل الى نظريات الشخصية، تر: د.فهد بن عبدالله دليم، دار الحارثي للطباعة، الطائف – السعودية.
7. الاصفر، عبدالرزاق (1999)، المذاهب الأدبية لدى الغرب، اتحاد كتاب العرب، سوريا.
8. باندلر، ريتشارد & جاردنلر، فرانك (2012)، البرمجة اللغوية العصبية فوائد و اسرار، ترجمة: هند رشدي، دار الحياة للنشر والتوزيع، القاهرة - مصر.
9. خرما، نايف (1978)، أضواء على الدراسات اللغوية المعاصرة، عالم المعرفة، سلسلة عالم المعرفة، العدد (9)، المجلس الوطنى للثقافة و الفنون و الاداب، الكويت.
10. راضية، طاشمة (2022) نظريات الشخصية، جامعة أبى بكر بلقايد تلمسان، كلية العلوم الانسانيةو العلوم الاجتماعية، قسم علم النفس.
11. رمضان، مدحت (2011)، المدخل الى البرمجة اللغوية العصبية، الدار المصرية للكتاب، القاهرة.
12. الزق، أحمد يحي (2006) علم النفس، دار وائل للطباعة و النشر، الأردن.
13. الصالح، عبدالكريم (١٤٢٧هـ) تحليل الشخصيات و فن التعامل معها، د.م.
14. عبدالخالق، احمد محمد (2015)، علم نفس الشخصية، مكتبة الانجلو المصرية، ط2، مصر.
15. فالادون، سيمون كلابيه (1993)، نظريات الشخصية، ترجمة: علي المصري، ط2، المؤسسة الجامعية للدراسات و النشرو التوزيع، بيروت- لبنان.

16. الفقى، ابراهيم (٢٠٠٩)، عناصر البرمجة اللغوية العصبية وفن الاتصال اللامحدود NLP، د.م .
17. هاريس، كارول (٢٠٠٤) عناصر البرمجة اللغوية العصبية، ط1، مكتبة جرير، الرياض.
18. الهاشمي، محمد يوسف رجب (2006)، البرمجة اللغوية العصبية و الاثر النفسي للالوان، الاهلية للنشر والتوزيع، عمان – الأردن.
19. الهلي، مصباح (2017)، العوامل الخمسة الكبرى للشخصية و علاقتها بالمعتقدات الخرافية لدى طلاب الجامعة، رسالة دكتوراة ، كلية العلوم الانسانية و الاجتماعية – قسم علم النفس وعلوم التربية، جامعة قاصدي مرباح ورقلة- الجزائير.

Personality Concept in light of the Neuro-Linguistics Program, Ahmed Hardi as an example

Asst. Prof. Dr. Darun Abdulrahman Salih
Department of Kurdish, College of Basic Education, University of Sulaimani, Sulaimani, Kurdistan Region, Iraq.
Email: Darun.salih@univsul.edu.iq

Keyword: *Neuro Linguistics Programming, Personality Concept, Representation System, Visually System, Auditory System, Kinaesthetic System.*

Abstract
This research paper, titled “Personality Concept in light of the Neuro-Linguistics Program, Ahmed Hardi as an example,” seeks to understand the hidden secrets of human beings through the ‘concept of personality’. The view and idea of this study are of particular importance to familiarize oneself with the individual through linguistic expression, without resorting to human behaviour or getting to know the person closely, but only through the language of writing one can understand the person’s personality.
In this study, the analytical description method was used, as well as the use of neuro-linguistics programs to familiarize oneself with the individual. The study tool

گۆڤاری قەڵای زانست
گۆڤارێکی زانستی وەرزی باوەڕپێکراوە لە لایەن زانکۆی لوبنانی فەرەنسی دەردەچێت-هەولێر-کوردستان-عێراق
بەرگی(١٠) – ژمارە(٢)، هاوین ٢٠٢٥
ژمارەی تۆماری نێودەڵەتی: ISSN 2518-6566 (Online) - ISSN 2518-6558 (Print)

is the language of writing, which is the language of the middle Kurmanji - the Sulaymaniyah dialect, and is the spoken and written language of the poet himself.
This study consists of the Kurdish and English abstracts, the introduction, and two main sections. The first section is about 'Identifying a Person from a Different Perspective,' which refers in a way to the concept of personality, programs, and theories to expose individual personality. The second section is about 'Visualization of personality in the context of linguistic expressions, Ahmad Hardi as an example.' Here, practically, the character of Ahmed Hardi is exposed following the system of acting, representation, in the framework of the neuro-linguistics program; which are: the visual system, auditory system, and kinaesthetic system. The study concludes with results and a list of references that have been benefited.

تمثيل الشخصية في ضوء البرمجة اللغوية العصبية ، أحمد هردي نموذجاً

الملخص:
هذا البحث المعنون بـ (تمثيل الشخصية في ضوء البرمجة اللغوية العصبية ، أحمد هردي نموذجاً) يحاول من خلال مفهوم الشخصية أن يكشف خفايا النفس الإنسانية. إن فكرة هذا البحث لها أهمية كبيرة و خاصة للتعريف والاطلاع على شخصية الفرد من خلال مخرجاته اللفظية دون الالتفات إلى سلوكياته أو معرفته القريبة، بل يمكن من خلال كتاباته النصية فحسب، الكشف عن مكامن شخصيته.
وقد اعتمد البحث المنهج (الوصفي التحليلي) متخذاً من (البرمجة اللغوية العصبية) وسيلة فاعلة للتعرّف على مكنونات شخصية الفرد، ومرتكزاًعلى النصوص الكتابية فقط المكتوبة باللهجة السورانية – سليمانية، والتي هي لهجة الشاعر نفسه.
يتكوّن البحث من ملخص باللغات الكوردية والعربية والانكليزية مع مقدمة وفصلين رئيسيين وخاتمة بأهم النتائج التي توصل إليه، جاء الفصل الأول بعنوان (التعرّف على الشخصية من زوايا متعددة) حيث تناولنا فيه الجانب النظري متحدثين عن مفهوم الشخصية والبرمجة والنظريات المتعلقة بشخصية الفرد. أمّا الفصل الثاني المعنون بـ (تصوير الشخصية في اطار الملفوظات اللغوية، أحمد هردي نموذجاً) فتطرّقنا فيه إلى الجانب التطبيقي للكشف عن شخصية الشاعر من خلال الأنماط التمثيلية المتعلقة بالبرمجة اللغوية العصبية، والمقسّمة على: النمط البصري، النمط السمعي، النمط الحسّي، مع قائمة بأهم المصادر والمراجع.